

Giczi Zsolt (történész) előadása: Vallási jelképek

1994. május

<https://mediateka.ek.szte.hu/items/show/27459>

Hangfájl: 142_143.mp3

Átirat

[00:00:00](#)

Giczi Zsolt: A hívőknek csak egy bizonyos köre vehet részt ott a szertartásokon. Tehát valamilyen szempontból leszűkítik, hogy kik vehetnek ott részt szertartáson. Erre egy szegedi példát mondanék, Alsóvárosban van egy templom is, meg egy kápolna is, egymástól 50 méterre. Ugye az egyik a ferences kolostor temploma, a másik pedig a Miasszonyunkról nevezett Iskolanővérek rendházában a kápolna.

[00:00:31](#)

Most a kolostornak valóban helyesen nevezik templomnak az istentiszteleti helyét, mert oda bárki bemehet, amikor szertartás van, sőt az tulajdonképpen az alsóvárosi plébániának a temploma, tehát teljesen nyitott, de a zárdába, oda nem mindenki mehet be csak úgy az utcáról. Most, hogy mióta újra visszakapták az apácák, nem tudom, milyen szabály van, de azt tudom, hogy 1950 előtt, mielőtt elvették tőlük, abba a kápolnába csak az apácák vehettek részt, akik ahhoz a rendhez tartoztak istentiszteleten.

[00:01:11](#)

Most nem tudom, hogy esetleg beengedik-e istentiszteletekre azokat az iskolásokat, akik az ő iskolájukba járnak, de az biztos, hogy oda nem mehet be bárki az utcáról, tehát azt helyesen nevezik kápolnának. **[hallgatóság tagja válaszol]** Köszönöm. No, a római katolikus egyházban a templomoknak van egy bizonyos rangsora, egy hierarchiája.

[00:01:41](#)

A legtöbb katolikus templom az egy hívő közösségnek, nevezhetjük egyházközségnek is, vagy plébániának is, a temploma. Ezeket így is nevezik, hogy plébánia templomok. Ezekből van a legtöbb Magyarországon is és a világban is, a plébánia templomok állnak tulajdonképpen ennek a rangsornak az alján. A kegytemplomok vagy kegyhelyek azok már tekintélyesebbek, rangosabbak. Kegytemplomnak nevezzük azokat [...]

[00:02:19](#)

Kérdező 1: De a plébánia templom az a zárdához tartozik?

[00:02:23](#)

Giczi Zsolt: Nem, nem, nem.

[00:02:24](#)

Kérdező 1: Akkor hogy következik ezek után? Hogy templom, kápolna és úgy a plébánia templom?

[00:02:29](#)

Giczi Zsolt: Na, most ez egy másik rangsorolás, ami igen, itt az előbb meghatároztam, hogy mit nevezünk kápolnának, mit nevezünk templomnak, lezárva ez a gondolat, és akkor most újat kezdek. Tehát most kezdtük ott újra, hogy vannak a plébánia templomok, a kápolnák azok tulajdonképpen, mivel nem mindenki számára látogathatók, azok valahol ott a plébánia templomok környékén, plébánia templomokkal egy sorban helyezkednek el, de azokból jóval kevesebb van.

[00:03:03](#)

Na, a következő a kegytemplom. Mit is nevezünk kegytemplomnak? Azokat a templomokat, ahova különleges vallási okokból számos hívő zarándokol el, és ez nagyon fontos, hogy egyházi jóváhagyással. Tehát az egyháznak hivatalosan jóvá kell hagynia ezt a gyakorlatot, hogy oda zarándokolnak a hívők. És vannak a szerzetes templomok, amik hát a kolostoroknak vagy a zárdáknak a templomai. Igen.

[00:03:41](#)

Na, most egy magasabb rendű már ezeknél a székesegyház. Latinul katedrálisoknak szokták a székesegyházakat nevezni, vagy német, francia nyelvterületen dómoknak. Azért nevezzük székesegyháznak ezeket a katolikus templomokat, mert egy-egy egyházmegyének a fő templomai. Tehát egy-egy katolikus egyházmegyének a fő templomai és az egyházmegye élén álló főpapnak, aki lehet püspök vagy érsek, a széktemplomai, és ez a név szó szerint a székkal kapcsolatos, mert ezekben a templomokban áll az a főpapi trón vagy főpapi szék, amire beiktatáskor ráültetik azt a főpapot, és ettől kezdve ez a templom az ő széktemploma lesz.

[00:04:43](#)

Tehát Szegeden akkor most ilyen szempontból a legrangosabb templom a fogadalmi templom vagy dóm, mert az a Szeged-Csanádi egyházmegyének a főtemploma a Szeged-Csanádi püspöknek a széktemploma. És végül a legmagasabb rangú templomok a katolikus templomi hierarchiában a bazilikák. A bazilikák is lehetnek kétféleképpen, úgynevezett kisebb és nagyobb bazilikák, ahol ez a két szó nem a méretükre utal, hanem a rangjukra, a tekintélyükre. A kisebb bazilikákat latinul basilica minoroknak hívják. Tehát bazilika minor.

[00:05:35](#)

Ezekből van a több, vannak bizonyos kiváltságaik, amiket a pápa adományoz nekik, Magyarországon is van ilyen bazilika minor, ilyen kisebb bazilika, például az esztergomi Bazilika, aztán a budapesti Szent István Bazilika, vagy Zircen a cisztercita apátság bazilika temploma. És legfelül ebben a hierarchiában a nagy bazilikák, a basilica maiorok, tehát latinul basilica maior a nevük, ezek állnak. Ezekből az egész világon csak hat darab van, és mind a hat Olaszországban, ugye nem véletlenül. Sőt, ezek közül öt Rómában, és egy Assissi-ben található Szent Ferenc szülőhelyén.

[00:06:40](#)

Most ezeknek a basilica maioroknak még jelentősebb kiváltságaik vannak, például ilyen az, hogy mindegyikben van egy úgynevezett pápai oltár, aminél csak a pápa misézhet, egyetlenegy más katolikus pap sem, viszont a Pápának időnként miséznie kell azoknál az oltároknál. A magyarországi protestáns egyházaknál nincs ilyen rangsor a templomoknál, tehát ott a legkisebb templom is ugyanolyan rangú, mint a legnagyobb. Hát persze azért mondjuk, a mindennapi gyakorlatban nagyobb tisztelettel néznek, mondjuk a reformátusok a debreceni nagytemplomra, mint egy kis falusi templomra, de hivatalosan ilyen rangsor nincsen. Hát ugye jelképévé lett tulajdonképpen szinte a reformátusoknak a debreceni nagytemplom.

[00:07:36](#)

Most nézzük először egy átlagos katolikus templom belsejét, és akkor itt már a római I-es lapra nézhetek, ott felül egy hagyományos templombelső láthatok, alul pedig egy modern szentélybelső. Általában egy katolikus templom minimum két részre tagolódik, a templomhajóra, ahol a szertartások alatt a hívők foglalnak helyet, és a hajó végében levő szentély részre, ahol pedig a papság végzi a liturgikus cselekményeket. Most nagyobb templomokban vagy székesegyházakban lehetnek mellékhajók vagy kereszthajók is.

[00:08:23](#)

A tízparancsolatnak az előbb említett értelmezéséből következik, hogy a katolikusok nagyon sok szentképet, szobrot, sokszor ereklyét őriznek a templomokban, úgyhogy egy katolikus templomnak a képe az nagyon mozgalmas, nagyon díszes belülről. Most az is gyakori, hogy a katolikus templomokban nemcsak egy oltár van, hanem több. Ilyenkor azt az oltárt, amelyik a szentélyben áll, itt a felső rajzon egyessel van jelölve, azt főoltárnak nevezzük. Az összes többi esetleges oltárt pedig mellékoltárnak. A mellékhajóban ott hatossal van jelölve egy ilyen mellékoltár.

[00:09:09](#)

A főoltáron az a szabály, hogy a főoltáron mindig annak a szentnek vagy esetleg Szűz Máriának vagy a Szentháromság valamelyik személyének az ábrázolása látható, amelyik tiszteletére a templomot szentelték. Ugye a katolikus egyházban gyakorlat az, hogy az istentiszteleti helyeket

valamelyik mennyei hatalmasság vagy vallási alak tiszteletére szentelik, és akkor azt mondjuk, hogy az az illető annak a templomnak, sőt, a hozzátartozó katolikus közösségnek is a védőszentje. A templom hivatalos egyházi neve is ebből születik meg, tehát tartalmazza a védőszentjének a nevét, és a védőszent egyházi ünnepén pedig tartják a templom búcsukat.

[00:10:03](#)

Egy ilyen példa Budán ugye a Mátyás templom, amit a köznyelv így nevez, hogy Mátyás templom, annak a hivatalos egyházi neve budavári Nagyboldogasszony-templom, mert a védőszentje Szűz Mária és a magyar egyházi szóhasználatban Szűz Máriának több megnevezése is van. Többek között úgy is hívják, hogy Nagyboldogasszony, tehát ez a hivatalos neve a templomnak, és a főoltárán Máriát ábrázolták. Egyébként ugyanez a szokás, hogy egy-egy templomot valamelyik szentnek az oltalmába ajánlanak, ez az ortodox egyházakban is megvan.

[00:10:44](#)

Na, most a többi oltáron, a mellékoltárokon szintén valamilyen szentet vagy Szűz Máriát, vagy a Szentháromság valamelyik alakját ábrázolják. Azok már csak annak az oltárnak a védői, nem az egész templomnak. Az oltárképeken kívül gyakori az, hogy a templomok falán vagy mennyezetén freskók, ritkábban Magyarországon mozaikok vannak. Ezeknek a témája megint valamilyen bibliai jelenet, vagy a szentek életéből vett jelenet, esetleg ritkábban a templom történetére vonatkozó valamilyen eseménynek a megörökítése.

[00:11:27](#)

Az 1962 és '65 között ülésezett második vatikáni zsinat hozott egy liturgikus reformot a katolikus egyházban. Ezt azért kell megemlíteni, mert a katolikus templomok mai képének a kialakítására ez hatott. Ennek a liturgikus reformnak például olyan következményei voltak, hogy ekkor vezették be a katolikus egyházban, a misében a nemzeti nyelvek használatát, addig ugye a misének voltak olyan részei, amit latinul kellett mondani.

[00:12:08](#)

Aztán a templom belső berendezésére vonatkozólag az egyik változás az a következő volt: addig az összes oltárak úgy voltak elhelyezve a katolikus templomokban, hogy a templom falához hátulról hozzátámaszkodtak. A papok pedig, amikor az oltár előtt mondták a misét, annak bizonyos részeit az oltár felé fordulva és a hívőknek hátat fordítva kellett mondani, például a könyörgéseket vagy az átváltoztatást. Most a liturgikus reform elrendelte, hogy minden katolikus templomba helyezzenek el vagy a szentély közepére, vagy pedig a szentély és a hajó találkozásához egy oltárt. És attól kezdve a papok a misét emögött az oltár mögött mondják, úgy, hogy végig szembefordulnak a hívőkkel, ezért az is a neve ezeknek az oltásoknak, hogy szembe miséző oltár. Itt az alsó képen ennél a modern szentélybelsőnél 1-es számmal van jelölve a szembe miséző oltár.

[00:13:24](#)

A zsinat előtt az volt a gyakorlat a katolikus egyházban, hogy a papok a prédikációt, illetve a szentbeszédet, azt mindig a szószékről mondták. A zsinat után a liturgikus reform bevezette az úgynevezett ambó használatát. Tehát ambó, ez görög eredetű szó, a görög *anabainein* szóból származik, ami annyit jelent magyarul, hogy felmenni. Tehát ez egy kisebb emelvény, amire egy-két lépcsőn kell felmenni és innen lett az ambó a neve.

[00:14:04](#)

Most ilyen ambó 2-essel, 2-es számmal van jelölve az alsó képen. És az az előírás, hogy ennek mindig ott a szentély rész és a hajó rész találkozásánál kell lennie, egy kicsit előbbre a hajó felé, mint a szembe miséző oltár és mindig annak a bal oldalán. Egyébként a szószékekre is ez az előírás vonatkozott, hogy annak, hogyha szembenézünk a hajóból az oltárral, a főoltárral, akkor annak mindig a bal oldalán kellett elhelyezkednie.

[00:14:43](#)

A katolikus templomokban nagyon sok szimbólum található. Most néhányról szeretnék beszélni, és akkor itt a római II-essel jelölt lapot nézzétek. Ott az első sorba oda van írva, hogy a Szentháromság jelképei. Ezekkel kapcsolatban túl sok mondanivalóm nincs, mindegyik olyan mértani idom, amiben három egyforma mértani részből lesz egy egységes alakzat, és ezzel szimbolizálja a Szentháromság három személyének az egységét.

[00:15:20](#)

A második sor elejére azt írták, hogy Isten Atya. Na, most én szerencsésebbnek tartottam volna, ha inkább azt írják, hogy Atya Isten, mert a magyar nyelvben ez az elterjedtebb, de azért így is érthető. A nagyobb probléma nem ez, hanem az, hogy nem mindegyik itt ábrázolt szimbólum az Atya Istennek a szimbóluma, csak az első három. Úgyhogy én azt mondom, hogy húzzatok a harmadik után egy vonalat és jegyezzétek meg, hogy csak ez az úgynevezett mindent látó szem, meg az a két áldó kéz, amelyik a keresztény szimbólumok között az Atya Istenre vonatkozik.

[00:16:03](#)

Az utána következő két jelkép az soha nem az Atya Isten szimbóluma, hanem mindig Jézus Krisztusé. Tehát úgy van írva, hogy Isten báránya és a hal, oda már alá is írták helyesen, hogy az Krisztus jelképe, tehát az mind a kettő Krisztus jelképe. A bárány az Isten báránya vagy latinul *agnus dei*, az a Bibliában található kijelentés alapján lett Jézus szimbóluma. János evangéliumában az első fejezet 29. versében Keresztelő Szent János, tehát ugye a Keresztelő Szent János az nem ugyanaz, aki az evangélista volt. Keresztelő Szent János azt mondja Jézusról: „Nézzétek az isten báránya, ő veszi el a világ bűneit”.

[00:17:02](#)

És ennek alapján nevezték és ábrázolták Jézust később ilyen bárány formájában. Egyébként ez egy nagyon ősi keresztény szimbólum, de talán még ősből is a mellette található hal. Az ókeresztény művészetben nagyon gyakori, hogy a halat Jézus jelképeként használják stilizált formában. Most a következő jelkép, ami alá oda van írva, hogy Szentlélek, ez a kiterjesztett szárnyú galamb és belőle ezek a kis vonalkák, amik szétáradnak, azok tulajdonképpen lángnyelvek lennének. Ez az ábrázolás megint a biblián alapszik.

[00:17:50](#)

A Biblia leírja, hogy amikor Jézus megkeresztelkedett a Jordán vizében, utána az Atya Isten szózata hallatszott, hogy „íme, ez az én szeretett fiam, akiben gyönyörködöm” és az Atya Isten dicsősége galamb formájában jelent meg Jézus feje felett. Az Apostolok Cselekedeteiben pedig ott olvashatjuk leírva a pünkösti csodát. Amikor a Szentlélek az apostolokra kiáradt és azt mondja ez a szöveg, hogy „lángnyelvek formájában ereszkedett le az apostolok fejére”. Innen van ez az ábrázolás, hogy gyakran kis lángnyelv formájában ábrázolják a Szentlelket a keresztény művészetben.

[00:18:44](#)

A keresztény szertartási kellékeken, illetve a templomokban gyakran láthatunk különféle rövidítéseket, monogramokat, amelyek szintén jelképek. Itt ezen a római II-es lapon a jobb alsó sarokban két ilyen monogramot láthattok, amelyek közül az elsőt ugye mi, akik a latin betűkhöz vagyunk szokva, leginkább úgy olvasnánk, hogy IHC. De ez egy görög rövidítés, a *Iesous*, tehát Jézus szónak a rövidítése és ebben ugye az a középső H betű az tulajdonképpen a görög ábécé éta betűjének a stilizált formája.

[00:19:31](#)

Tehát ez az IH-, nem is biztos, hát lehet S-nek is nevezni, de én inkább mondjuk első ránézésre C-nek olvasnám, tehát akkor inkább mondjuk azt, hogy IHS, mert azt hiszem, hogy ez alá az van írva. Nem, IHC, akkor jó. Ez tehát akkor a *Iesous* szónak a monogramja. A mellette levő, amit megint csak, hogyha latinosan akarnánk kiolvasni, akkor leginkább PX-nek olvasnánk, az megint csak egy görög rövidítés. A *Christós* szónak a két központi mássalhangzója. És megint csak Jézusra, a Krisztusra vonatkozik.

[00:20:17](#)

Most, hogyha a római V-ös lapot nézitek meg, ott felül megint látható két ilyen monogram, ami már tényleg IHS. Ezt már csak úgy olvashatjuk, illetve mellette JHS. Az IHS eredetileg a *Iesus* szónak a rövidítése volt, de amikor aztán a középkorban nemigen beszéltek görögül a szerzetesek és a papok, csak latinul, elfelejtették az eredeti jelentését, és megpróbálták latinosan feloldani, és azt találták ki rá, hogy ez a *Iesus Hominum Salvator*, magyarul Jézus, az emberek megváltója szavak kezdőbetűiből alakul ez a monogram.

[00:21:20](#)

Ugye a klasszikus latin írásban j betűt nem használnak, hanem helyette i betűt. Tehát a *Iesus* elején I szerepel, ezért I ezen a formában. Amikor 1541-ben megalakult a Jezsuita rend, akkor szintén ezt a monogramot választotta a címerébe, csak ilyen romlott középkori alakban j betűvel írva és kitaláltak egy másik magyarázatot, hogy ez mit jelent az ő címerükben. Ők azt mondták, hogy ez azt jelenti, hogy *Iesum habemus socium*. Tehát *Iesum habemus socium*, magyarul Jézus a mi társunk.

[00:22:13](#)

És ez nagyon találó feloldás, mert a jezsuita rendnek az a hivatalos neve latinul, hogy *Societas Iesu*, tehát Jézus társasága. Ugyanezen a lapon, jobb alsó részben láthatjátok az előbb már ismertetett jelet és mellette, ezekben a koncentrikus körökben vízszintesen az alfa és az ómega betűket. Ez szintén nagyon ősi jelkép és megint csak Jézusra vonatkozik. Ugye azt szimbolizálja, hogy Jézus a kezdet és a vég, ugyanúgy, ahogy az alfa és az ómega a görög ábécének a kezdő és a záró betűje, Jézus magába foglalja a lét teljességét.

[00:23:02](#)

A katolikus templomok képein, illetve szobraim ábrázolt különféle alakok könnyebb megismerésére a művészek az évszázadok során kialakítottak egy sajátos jelképrendszert. Ugye a középkorban általában az emberek nem tudtak olvasni, tehát hiába írták esetleg oda, hogy ez a kép vagy szobor ezt vagy azt a szentet ábrázolja, sokkal egyszerűbb volt az, hogyha valami olyan nem írásos formában közlik az emberekkel, hogy kiről van szó, amit mindenki felismer, az írástudatlan emberek is. Na, most ez a jelképrendszer, ezt latinul úgy hívjuk, hogy az attribútumok rendszere. Tehát két t-vel az elején, attribútumok rendszere.

[00:23:53](#)

Az attribútum latin szó és magyarul azt jelenti, hogy hozzárendelt. Olyan jelképekről van tehát szó, amelyeket hozzárendeltek egy-egy alakhoz, hogy annak a felismerhetőségét megkönnyítsék. Most ezek az attribútumok általában a jelzett személyek életének fontos eseményeire, tevékenységükre, a velük történt vagy általuk tett csodákra utalnak. Ha vértanúk voltak, akkor esetleg a haláluk körülményeire, és egyéb ilyen más dolgokra. Most vannak olyan attribútumok is, amelyek úgynevezett általános attribútumok, mert több személynél is használhatók. Ilyen általános attribútum például a könyv. A könyv lehet ismertetőjele az összes apostolnak és az egyházatyáknak is.

[00:24:56](#)

Aztán általános attribútum még a pálmaág, amelyik az összes vértanúnak az ismertetőjele. A szüzesség általános attribútuma pedig a fehér liliom. Teljesen fölösleges lenne és nem is lenne időnk arra, hogy én itt most nekiálljak felsorolni az egyes szentek attribútumait végig, viszont azért, hogy néhány ilyen lássunk, hoztam nektek apostol ábrázolásokat a római [...] Mit nem

értettél? A pálmaág az a vértanúknak a szimbóluma, a fehér liliom pedig a szüzességé. Tehát a római III-as és a IV-es képen apostol ábrázolások vannak. Nézzük meg, hogy milyen attribútumokat használtak a művészek. Most még azt is szeretném mondani, hogy az se mindegy, hogy milyen korú embernek ábrázolják az illetőt, mert az is lehet attribútum.

[00:25:57](#)

Az első Szent Pál ábrázolása, őt általában kopasz-, sajnos nincsen több, elfogyott, úgyhogy megkérlek benneteket, hogy akkor akiknek nem jutott, ott ketten nézzék ugyanazt a lapot. Tehát még egyszer, akkor Szent Pál. Általában kopasz, hosszú szakállú férfi, attribútuma a könyv, illetve a kard. Szent Péter rövid szakállú és rövid hajú, gyakran tonzúras férfi. Tehát ezen a rajzon nem kopasz, hanem tonzúra van a fejére borotválva.

[00:26:43](#)

Ugye a kulcs és a könyv az attribútuma, de lehet felfordított kereszt. Ez a vértanúságára utal ez a felfordított kereszt, a legenda azt mondja, hogy amikor Szent Pétert kivégezték, keresztre feszítették, és ő a Jézus iránti tiszteletéből kifolyólag azt kérte, hogy ne ugyanúgy feszítsék keresztre, mint Jézust, mert ő még arra sem méltó, hogy úgy haljon meg, mint a mestere, hanem fejjel lefele feszítsék keresztre, és így is történt, ezért lehet az attribútuma az ilyen kereszt. De lehet még kakas, hal, vagy pápai ornátus.

[00:27:33](#)

A kakas ugye arra a bibliai történetre utal, hogy Jézus megjövendőlte Péternek a tagadását, és valóban, amikor Jézust elfogták, Péter utánament és a főpap udvarában háromszor letagadta, hogy ő Jézust ismerné, és amikor harmadszor letagadta, akkor megszólalt a kakas. A pápai ornátus pedig azért attribútuma, mert a katolikus hagyomány szerint Szent Péter volt Róma első püspöke, a római pápák pedig Róma püspökei, és Szent Pétertől származtatják a pápai primátus, amiről tegnap beszéltem, a pápai főséget.

[00:28:12](#)

A következő Szent András. Bozontos hajú férfiként ábrázolják, kezében könyvvel és egy X alakú keresztre támaszkodik. Ez az úgynevezett andráskereszt, ez az X alakú kereszt, és nála is a halálára, a vértanúságára utal, mert őt ilyen alakú keresztre feszítették fel. Idősebb Szent Jakab szakállas férfi, mindig zarándok öltözetben. Kezében vagy zarándokbot, ritkábban lehet karnis a kezében. Szent János, sima arcú ifjúként ábrázolják és a kezében attribútuma a kehely egy kígyóval. Ez arra a legendára utal, hogy egyszer meg akarták mérgezni, de csoda történt vele, és a mérge, amit az italába tettek, nem ártott neki.

[00:29:17](#)

Szent Fülöp, idősebb, sima arcú férfi, kezében kereszt, hóna alatt könyv. De lehet az attribútuma még a keresztény művészetben kő, kígyó, sárkány is. Bertalan, Szent Bertalan következik.

Szakállas férfi, kezében neki is könyv, ugye az apostolok általános attribútuma, és egy kés, ami a vértanúságára céloz. Őt úgy végezték ki, hogy megnyúzták. Éppen ezért előfordulhat, hogy attribútumaként a saját lenyúzott bőrét tartja a kezében a művészeti ábrázolásokban. Ifjú Szent Jakab. Na, most, hogyha a Szent Jakab képére néztek és nem lenne aláírva, hogy ő kicsoda. Akkor kire gondolnátok, hogy kit ábrázol?

[00:30:28](#)

Pontosan. Nagyon hasonlóan ábrázolják Jézushoz, fiatal, hosszú hajú, szakállas férfiként, ugye még a testtartása is hasonlít a Jézusábrázolásokra. Ez azon alapszik, hogy a hagyomány szerint ő Jézusnak rokona volt, tehát még a külsőségeiben is a művészek éreztetni akarták, hogy rokona volt, tehát hasonlóan ábrázolják Jézushoz. Könyvvel, bunkósbottal, és kallózó fával ábrázolják. Itt éppen egy kallózó fa van nála. Szent Tamás, szakállas férfi, könyv [...]

[00:31:11](#)

Kérdő 2: A kallózó fáról légy szíves [...]

[00:31:16](#)

Giczi Zsolt: Kallózó fáról, mint jelképről? Hát őszintén [...]

[00:31:18](#)

Kérdő 2: Mi az? Mert én nem tudom [...]

[00:31:20](#)

Giczi Zsolt: Ki tudja, hogy mi a kallózó fa? Senki? Én se tudom pontosan, őszintén megmondom. Olyan értelemben nem keresztény szimbólum, hogy a kallózó fa az egy keresztény dolog lenne. Én arra gondolok, hogy azt inkább egy néprajzosnak kellene tudni, mert szerintem a kallózás az valami textilkészítéssel kapcsolatos dolog lehet. Ugye? Nagyon bólogatsz, tehát akkor te tudnád, csak nem mondtad.

[00:31:53](#)

Beszélő 1: [...] pontosan hogy hogy működik. Azt hiszem, hogy verni kell az anyagot, valami tilolás?

[00:31:59](#)

Giczi Zsolt: Az a tilolás. Az biztos, hogy az a tilolás, de én úgy tudom, hogy a kallózás is textilkészítési folyamat. De azt, ha itt megnyúztok és vértanú leszek, akkor se tudom megmondani, hogy pontosan mire használják. Ezen a rajzon ott van a kallózó fa, ott van, a könyökével rátámaszkodik.

[00:32:22](#)

Szent Tamásnál tartottunk, ugye? Ő jön. Szakállas férfi és könyvtekerccsel, tehát nem mai értelemben vett könyvvvel, tehát a lapozható könyvvvel, hanem könyvtekerccsel szokták ábrázolni. Kezében lándzsával vagy lehet kard is. És egy nagy latin nyomtatott L betű alakú derékszögelő. És itt mielőtt az Ágnes megkérdezné, hogy a derékszögelő az minek a szimbóluma, rögtön mondom, hogy a művészettörténészek se tudják. Vitatkoznak rajta, de nem tudják, hogy például a derékszögelő az minek a szimbóluma az attribútumoknál. Na, lehetnek még attribútumai, kövek, illetve szív.

[00:33:15](#)

Most jön ugye Szent Mátyás? Igen. Szakállas, bajuszos férfiként ábrázolják, így van a kezében bunkósbot, de lehet kard vagy bárd is. Sőt lándzsa, kereszt vagy kövek az attribútuma. Szent Simon, szakállas férfi könyvvvel és fűrészszel. A fűrész a vértanúságára utal, úgy végezték ki, hogy szétfűrészelték. Látható, hogy a pogányoknak kimeríthetetlen fantáziájuk volt, amikor a keresztények kivégzéséről kellett gondolkodniuk. És itt még nem is beszélünk az olajban főzésről meg a nyárson sütésről. Ugye például Szent Lőrincet úgy végezték ki, hogy hát nem nyárson, hanem egy ilyen rácsra fektették és azon süttögették, és azt mondja a legenda, hogy amikor már jó sokáig süttöttek, akkor szólt a pogányoknak, hogy fordítsák meg, mert az a fele már megsült, amelyiket éppen süttöttek.

[00:34:28](#)

Az Escorial Spanyolországban, alaprajza az Szent Lőrinc rácsának az alapján készült, tehát annak a palotának úgy tervezték, hogy ezt a rácsot ábrázolja az alaprajz. Na, visszatérve az apostolokhoz, az utolsó akkor ugye Szent Júdás Tádé. Szakállas férfi alabárdal, de neki is lehet az attribútuma bunkósbot, kövek, kard, vagy derékszögelő.

[00:35:10](#)

Most ebből a felsorolásból is látszik, hogy egy tárgy előfordulhat több alak attribútumaként is, de már kettő, három, vagy több tárgy kombinációja az mindig ugyanarra a személyre vonatkozik. Persze nagyon oda kell figyelniük és sok mindent el kell olvasni, hogyha biztosan akarunk eligazodni az attribútumok rendszerében, mert néha nagyon kicsi dolgokon múlik, hogy kit is ábrázol az a kép és kire utalnak az attribútumok.

[00:35:40](#)

Egy példát szeretnék mondani, Szent György és Szent Mihály esetét. Mind a kettőt a keresztény művészetben, tehát Szent Györgyöt is és Szent Mihályt is fiatal férfiként ábrázolják lovagi páncélban, karddal, pajzsral, és lándzsával, amit éppen leszúr egy sárkányt. Ennek az ábrázolásnak a következő az alapja: Szent György legendája azt mondja el, hogy ez a lovagszent egyszer megszabadított egy királylányt a sárkány fogságából, megölte a sárkányt. Szent Mihály viszont a bibliában szereplő arkangyal, tehát fő angyal, az égi hatalmasságok

egyik legrangosabbika, aki a jelenések könyve szerint, amikor eljön az utolsó ítélet, le fogja győzni a sátánt az angyalseregek élén.

[00:36:44](#)

Amikor őt, Szent Mihály arkangyalt így ábrázolják, akkor ott a sárkány az mindig a sátánnak a szimbóluma. Na, most, hogyha teljesen egyformán ábrázolják őket, hogy lehet különbséget tenni közöttük? Egyszerűen úgy, hogy Szent Mihálynak mindig angyalszárnyai vannak, mert angyal. Szent Györgynek pedig soha nincsenek. Tehát ha ilyen ábrázolást láttok, akkor elég arra odafigyelni, hogy van-e szárnya az illető alaknak, vagy nincs. És el lehet dönteni, hogy kiről van szó.

[00:37:18](#)

Még a négy evangélista jelképeit szeretném megemlíteni, amit a római V-ös lapon láthattok baloldalt, ez a négy alak. Ezeknek a jelképeknek a Biblia utolsó könyve, a Jelenések Könyve az alapja, itt az van leírva, hogy a Mennysországból Isten trónusa mellett négy alakot látnak, és ez a négy alak lett a négy Evangélista szimbóluma. Az első az angyal vagy ember, de mindenképpen szárnyakkal ábrázolva, az Máté evangélistát jelképezi. Az elülső mancsai között könyvet tartó szárnyas oroszlán pedig Szent Márkot. Ugye ezért van a velencei Szent Márk téren azon az oszlopon egy szárnyas oroszlán, mert Velence védőszentje volt Szent Márk, és az ő jelképét tették a térre. A könyvet tartó szín...

[felvétel vége]

[00:38:28](#)

Giczi Zsolt: Az ökör Krisztus áldozatát, kereszthalálát, az oroszlán a feltámadását, és a sas pedig a mennybemenetelét. Térjünk át az ortodox vagy pravoszláv egyház templomaira. A római VI-os képen van egy ilyen templombelső. Sajnos nem valami nagyon tökéletes lett a fénymásolat, de azért egy kis jóindulattal talán lehet majd látni rajta azokat a dolgokat, amiket itt elmondok.

[00:39:12](#)

Az ortodox egyházak templomainak a belseje mindig legalább három részre tagolódik, az előcsarnokra, a hajóra és a szentélyre. A hajóban foglalják el helyüket a szertartások alatt a hívők, és ott van a kórus is, a szentélyben pedig csak a papok tartózkodhatnak. Ameddig a katolikus templomokban tetszés szerinti oltár lehet, addig a pravoszláv vagy ortodox templomokban mindig csak egy van, ez az egy oltár mindig a szentélyben található. Ugyanakkor az ortodox templomok szintén nagyon gazdagon díszítettek szent ábrázolásokkal, szent képekkel, szobrok náluk nincsenek, de ereklyéket szintén őriznek.

[00:40:14](#)

Az ortodox szentképek neve az ikon, ami a görög *eikón* tehát *eikón* - úgy írható le latin betűkkel - szóból származik, magyarul egyszerűen azt jelenti az *eikón*, hogy kép. Nagyon jellegzetes az ortodox templomokban a képfal, ami elválasztja a hajót a szentélytől. Ugye görög elnevezése *eikónosztazion*, ebből lett az ikonosztáz latinosan, és hogyha ezt az *eikónosztazion*-t lefordítjuk, ez megint csak annyit jelent, hogy képállvány vagy képfal.

[00:41:00](#)

Tehát ez az ikonosztáz be van borítva teljesen szent képekkel, ikonokkal, és rajta mindig három ajtó van. Középen van egy nagyobb, ez az úgynevezett királyi ajtó, mellette pedig kétoldalt van egy-egy kisebb, ezek a diakónusi ajtók. A királyi ajtónak mindig két ajtószárnya van, a diakónusi ajtóknak pedig csak egy. Itt azért talán ki lehet venni, hogy középen ott van a kétszárnyú nagyobb királyi ajtó és akkor jobbra-balra a két diakónusi ajtó.

[00:41:47](#)

A szertartás, ami a templomban folyik, annak az előírásai szigorúan megszabják, hogy mikor melyik ajtónak kell éppen nyitva lenni, vagy zárva lenni, és mikor melyiken kell a papoknak a hajóból a szentélybe vagy a szentélyből a hajóba be- és kimenniük. És mivel ugye az ikonosztáz eltakarja a hívők elől az oltárt, ami a szentélyben van elhelyezve, csak az éppen nyitva levő ajtón keresztül láthatják, hogy a papok milyen szertartást végeznek az oltár mellett.

[00:42:23](#)

Az ikonosztázon ábrázolt képek témájának és sorrendjének szigorú szabályai vannak az ortodox egyházban. De nemcsak annak vannak szigorú szabályai, hogy az ikonosztázra milyen képeket kell elhelyezni, hanem annak is, hogy egy-egy szentet hogyan kell ábrázolni. A középkorban ezek a szabályok még szigorúbbak voltak, mint a katolikus egyházban, ugye az attribútumok rendszerének a használata.

[00:42:51](#)

Van egy történet, amelyik azt mondja, hogy abban az időben még a középkorban, amikor Konstantinápoly volt a központja, az ortodox egyházaknak, tehát 1453 előtt, az egyik konstantinápolyi kolostorban a képfestő szerzetesek egyike olyan Szűz Máriát ábrázoló képet festett, amin Máriának az egyik kezén csak négy ujj volt. Nem lehet tudni, hogy szórakozottságból csinálta, vagy tréfás kedvében, a lényeg az, hogy az előljárói nem vették észre, és ezt a négyujjú Mária ikont elküldték egy messze levő kolostorba, valahol a világ végén levő kolostorba, és attól kezdve abban a kolostorban csak négyujjú Mária képeket festettek a szerzetesek. Mert annyira szigorú volt a szabály, hogy le kell másolni a régebbi képeket, és ugye azt mondták, hogy hát Konstantinápolyba csak tudják, hogy miért festenek négyujjú Mária képet, ez biztos valami újfajta hittani szabály és mi nem térhetünk el ettől, úgyhogy ott a környéket aztán beborították a négyujjú Mária ikonok.

[00:44:04](#)

Na, manapság már nem ennyire szigorú az ikonosztázok összeállításának a szabályzata, de vannak bizonyos előírások, amiket be kell tartani, hogyha egyházi szempontból érvényesen akarják elkészíteni az ikonosztázt. Ilyen szabály az, hogy a középső, tehát a királyi ajtón, azon mindig az angyali üdvözlést kell ábrázolni. Hogyha itt megnézitek, talán kivehető, hogy a királyi ajtónak a mi oldalunkról jobb szárnyán ott van a térdeplő Mária, egy kis fantáziával talán lehet látni. Higgyétek el nekem, hogy tényleg ott van, becsületszavamra mondom, és a bal szárnyán pedig az angyal.

[00:44:54](#)

Na, most... Látható? Jó, köszönöm. A diakónusi ajtókon Szent István diakónust, az első vértanút ábrázolják, illetve Gáriel arkangyalt. A diakónusi ajtók és a királyi ajtók közötti képeken a királyi ajtótól jobbra Krisztus, mellette Keresztelő Szent János, a királyi ajtótól balra pedig az a szent van, akinek a tiszteletére szentelték a templomot. Mert az ortodoxoknál is megvan ez a szokás, mint a katolikusoknál, hogy valamelyik szent vagy Szűz Mária, vagy a Szentháromság valamelyik tagjának a tiszteletére szentelik a templomokat.

[00:45:59](#)

Most a templom nagyságától, tehát, hogy milyen széles a templomhajó és milyen magas, ettől függően bővíthet ez az alapképsor, tehát több képet még oda elhelyezhetnek az ikonosztázra, de ezeknek rajta kell lenni. Most, ha egy nagyon magas templomról van szó, akkor még az úgynevezett alapképsor, amit most itt elmondtam, az alatt lehetnek még kisebb ikonok, amin viszont mindig ószövetségi jeleneteket kell ábrázolni. Most az ikonosztáz második képsorában tehát a második emeletén, ott a 12 egyházi fő ünnepet ábrázolják. Tessék?

[00:46:43](#)

Kérdező 3: Ezt hol ábrázolják?

[00:46:45](#)

Giczi Zsolt: A második képsorban, tehát második emeletén az ikonosztáznak, a 12 egyházi fő ünnep. Középen a királyi ajtó felett pedig, az utolsó vacsora képét szokás ábrázolni. Most ebből a szempontból ez az ikonosztáz rendhagyó, mert itt a királyi ajtó fölött a Szentháromság található. Eltérték ettől a szabálytól, ez egy szabálytalan ikonosztáz.

[00:47:15](#)

Na, most előfordulhat az, hogy a királyi ajtó és a második sorban levő kép között van egy kisebb ikon. Ez nem kötelező, de el lehet helyezni oda, ezt az ortodoxok úgy hívják, hogy „a nem ember kézzel alkotott megváltó kép”. Tehát „a nem ember kézzel alkotott megváltó kép”.

[00:47:39](#)

Kérdező 3: És ez hol van?

[00:47:40](#)

Giczi Zsolt: Ez a királyi ajtó és a fölötte levő sorképek között lehet, azt hiszem, hogy ezen épp nincs. Tehát ezt nem kötelező elhelyezni az ikonosztázon, csak oda lehet tenni, ezt megengedik. Most miért hívják „nem ember kézzel alkotott megváltó képnek”?

[00:48:01](#)

Az a legenda az alapja ennek az elnevezésnek, hogy amikor Jézus a keresztjét vitte Jeruzsálemben, a báméskodó tömegben volt egy Veronika nevű asszony. És megsajnálta ő Jézust, és letörölte a kendőjével Jézus arcáról a verítéket és a vért. És amikor hazament, akkor látta, hogy a kendőn ott maradt Jézus arclenyomata és a hagyomány szerint ezt a kendőt, amit a katolikusok úgy hívnak, hogy Veronika kendője később a keresztények egy nagyon értékes ereklyeként tisztelték. Ugye mivel nem festették, nem ember kézzel készült, hanem Jézus arca lenyomata maradt rajta, ezért hívták az ortodoxok nem ember kézzel készített, vagy készült megváltó képnek.

[00:48:52](#)

Egyébként vannak olyan történészek, akik azt mondják, hogy ennek a hagyománynak köze van a torinói halotti lepelhez. Torinóban őriznek egy vásznat, amiről azt mondják, a katolikusok, vagy legalábbis a katolikusok nagy része, hogy az Jézus krisztus halotti leple. Most erről vitatkoznak, van, aki azt mondja, hogy nem, ez egy hamisítvány, úgy tűnik, hogy valóban Krisztus korából származik ez a lepel, és az meg biztos, hogy egy keresztre feszített embert göngyöltek valamikor bele, és a kifolyó vérének a lenyomatai meg az izzadságának a lenyomatai megőrződtek azon a leplen.

[00:49:34](#)

Na, most azt mondják egyes történészek, hogy ezt a leplet összehajtogatva őrizték valamikor Konstantinápolyba úgy, hogy az arc látszott csak belőle. Úgy hajtogatták össze, és amikor a hívőknek az ereklyetartókban megmutatták, a hívők csak az arcot látták, és azt hitték, hogy csak az arc van azon a leplen, és ebből származik ez a Veronika kendője legenda.

[00:50:01](#)

Térjünk vissza az ikonosztázhoz. A harmadik képsorban az ikonosztázon az apostolok ikonjai helyezkednek el. Középpont Jézussal, két oldala felől Szűz Mária és Keresztelő Szent János imádkozó testtartásban. Ha van az ikonosztáznak negyedik képsora is, akkor abban a próféták ikonjait helyezik el. Tehát ha eléggé magas a templom ahhoz, hogy még egy következő képsor is elférjen, akkor van ez. És ott középen az isteni gyermeket tartó Szűz Máriát ábrázolják.

[00:51:13](#)

Azt hiszem, hogy ezen éppen nincs ilyen, ezen az ikonosztázon éppen nincs ilyen képsor. Viszont minden ikonosztáz annak a csúcsán a keresztre feszítés ábrázolását kell elhelyezni, az látható, hogy ott van a tetején a kereszt, tehát a keresztre feszített Jézus két oldalán Szűz Máriával és Szent János apostollal.

[00:51:47](#)

Ezek a gazdag aranyozással és nagyon élénk színekkel megfestett ikonosztázok, hogyha belépünk egy ortodox templomba, akkor rögtön ezek vonják magukra a belépőnek a tekintetét, de ezeken kívül még nagyon sok ikon kép található egy átlagos ortodox templomban, és gyakori az is, hogy a falakat vagy freskók, vagy mozaikok díszítik.

[00:52:15](#)

Az ortodox templomokban általában a falakra megfestve vagy mozaikkal kirakva ott található Jézus háromfajta ábrázolása. Ahogy belépünk az ortodox templomba, nagyon gyakori, hogy az előcsarnokban a mennyezeten a tanító Krisztust festették meg. Ezt az ábrázolást onnan lehet megismerni, hogy Jézusnak az arckifejezése szelíd, és a kezében egy nyitott könyv van, a nyitott evangélium. Ezt azzal is szokták jelezni, hogy valamelyik evangélium kezdő szavait ráfestik a könyv lapjaira.

[00:52:58](#)

Ugye ez azt szimbolizálja, hogy itt a templomban az evangélium hirdettetik, és Jézus tanítani akarja az embereket figyelmeztetni, hogy az evilági életük az nem múlik el következmény nélkül, majd a túlvilágon számot kell adniuk erről. A templom másik végén a szentélyben a mennyezeten, ott a főpap Jézust ábrázolják, tehát a főpap Jézust, amint éppen az eucharisziát osztja szét az apostoloknak. Ugye az eucharisztia az a szentség az ortodoxoknál, amit a katolikusok oltári szentségnek neveznek, a protestánsok meg úrvacsorának, erről tegnap beszéltem.

[00:53:48](#)

Nekünk, akik a nyugati kereszténység művészetéhez vagyunk hozzászokva, hogyha meglátunk egy ilyen szentély képet, akkor általában az utolsó vacsora ábrázolás jut eszünkbe. De ez soha nem az utolsó vacsora ábrázolása, tehát nem a történelmi eseményt ábrázolják a szentély mennyezetén, hanem szimbolizálják az eucharisziát. Nem véletlenül ott, hiszen alatta helyezkedik el az oltár, ahol a szertartás közben az eucharisztia szentsége létrejön.

[00:54:31](#)

A harmadik Krisztusábrázolás pedig az úgynevezett ítélkező vagy görögül pantokrátor, pantokrátor Jézus. Ha van az ortodox templomnak kupolája, akkor ott szokták ezt megfesteni.

A pantokrátor Krisztus képe arról ismerhető meg, hogy itt már szigorú Jézus arckifejezése, és a kezében tartott könyv mindig becsukott állapotban van.

[00:55:06](#)

Az utolsó ítélet Krisztusa ez, aki már nem tanít, hiszen már elmúlt az az idő, amikor lehetőséget adott az embereknek arra, hogy bűnösen vagy büntetlenül éljenek, tehát megalapozzák a túlvilági sorsukat, itt már számon kéri Jézus, hogy mit tettek az emberek földi életükben.

[00:55:29](#)

Röviden ennyi lett volna, amit az ortodox templomokról akartam mondani, a görög katolikus templomok belső részéről csak egy-két szót mondanék, mert tegnap, amikor a görög katolikusokról beszéltünk, akkor már említettem, hogy azok az egyházak a görög katolikus egyházak, amelyek tanítási rendszerükben teljesen a római katolikusokkal egyeznek meg, de szertartásrendszerükben, meg az egyházfegyelmi hagyományaikban és a szimbólumaikban az ortodoxokkal egyeznek meg.

[00:56:10](#)

Ez magyarul azt jelenti, hogy egy átlagos görög katolikus templom belseje az majdnem ugyanúgy néz ki, mint az ortodox templomok belseje. Ugyanúgy benne van az ikonosztáz, az ikonok, és még az ábrázolások szimbolikája is nagyon hasonlít az ortodox művészet szimbólumára. Magyarországon a leghíresebb görög katolikus templom, az talán a máriapócsi kegyhelynek a temploma, ott található a híres könnyező Mária kép vagy Mária ikon, ahová a görög katolikusok elzarándokolnak rendszeresen Magyarországról.

[00:56:55](#)

A protestáns templomok belsejéről amikor beszélünk, akkor megint arra kell gondolni, hogy hogy értelmezik a protestánsok az első két parancsolatot. Ugye szigorúan veszik, azt mondják, hogy nem szabad a szenteket és Szűz Máriát tisztelni, tehát az ő képeik, szobraik, vagy ereklyéik nem lehetnek protestáns templomokban. Ebből következik, hogy a protestáns templomok belseje jóval egyszerűbb, mint a katolikus templomoké.

[00:57:26](#)

A római VII-es lapon egy evangélikus templomnak, a belsejének a rajzát láthatjátok. Egyébként ez a rajz a békéscsabai evangélikus nagytemplom belső képe alapján készült. Az evangélikus templomokban mindig csak egy oltár van. Ez az egy oltár vagy a szentélyben van, vagy ha nincs szentély, mert az is elképzelhető, hogy nem építettek szentélyt az evangélikus templomba, akkor a hajó végében.

[00:58:05](#)

Az evangélikus templomokban mindig csak egyetlen egy kép lehet, és az az oltáron. Az oltárképek témáját is megszabják az evangélikusok, azt mondják, hogy csak Jézus életére utaló jelenetet lehet megfesteni rajta. Ez lehet akár Jézus születése, akár a háromkirályok imádása, vagy az utolsó vacsora, vagy Jézus az olajfák hegyén, a keresztre feszítés, vagy a feltámadás.

[00:58:39](#)

Na, most Jézuson kívül ezen az oltárképen még lehetnek más alakok, de ezek mindig csak alárendelve vannak Jézus ábrázolásának, csak annyiban fontosak, amennyiben a Jézus életéből vett jelenethez hozzátartoznak. Tehát előfordulhat, hogy egy evangélikus templom oltárképén látjátok Szűz Máriát is, de az soha nem azért van ott, mint hogyha tisztelnék Szűz Máriát, hanem azért, mert Jézus életéből olyan jelenetet ábrázoltak, amihez hozzátartozik Szűz Mária is, mert benne van a bibliában a leírásban.

[00:59:19](#)

Az is előfordulhat, hogy az evangélikus templomokban egyáltalán nincs semmilyen kép, oltárkép se. Ilyenkor Magyarországon gyakran azt csinálták az evangélikusok, hogy az oltár mögé egy több méter magas, egyszerű keresztet helyeztek el. Ilyen van például a szegedi evangélikus templomban is. Az evangélikus templomok oltárain mindig ott van a kinyitott Biblia arra utalva, hogy ugye itt Isten ígését hirdetik, és a feszület, ami Jézus áldozatára, a megváltásra utal. És néha a templomok falán bibliai idézeteket olvashatunk.

[01:00:09](#)

Főleg a 17-18. századi evangélikus templomoknál gyakori az, hogy a szószéket egybeépítették az oltárral. Ezen a rajzon is egy ilyen, egybeépített oltárt és szószéket láhattok, ugye klasszicista stílusban készült az oltár, alul látható, hogy az oltárképen a keresztre feszített Jézus van, és fölötte ott van vele egybeépítve a szószék. Ezeket úgy is hívják, hogy szószék oltárok. A szószék oltárok azt jelképezik, hogy egyforma fontosságú az ígehirdetés és az úrvacsora, tehát ez együtt alkotja a teljes hitéletet.

[01:01:02](#)

Most aztán később már, főleg a 20. században, de a 19. század végén is, az akkor épített evangélikus templomokban már nem építették egybe a szószéket és az oltárt, hanem külön helyezték el a szószéket, de náluk nincs olyan előírás, hogyha külön van a szószék, akkor melyik oldalán kell lennie az oltárnak. Minthogy a katolikusoknál mindig a bal oldalán kell lenni, az evangélikusok lehet akár bal, akár jobb oldalon is. Aztán az is elképzelhető, hogy színes üvegablakok vannak a templomban, vagy pedig a templom falát, növényi vagy geometriai mintákkal díszítették.

[01:01:41](#)

Az evangélikus templomokban soha nincsenek mellékoltárok és kápolnák. Ilyen nincs. Viszont a templomok befogadóképességét karzatokkal próbálták növelni, ezen a rajzon is látható egy kétemeletes karzat. Tehát nincs mellékoltár és nincs kápolna, van viszont karzat.

[01:02:08](#)

A református templomokra áttérve a következő képen egy ilyen református templombelső van, a Budapesti Kálvin téri templom belseje. A reformátusok még az evangélikusoknál is szigorúbban veszik a tízparancsolat első két parancsolatát, és ők azt mondják, hogy abszolút semmilyen emberi ábrázolás nem tűrhető meg a templomban, és így a központi helyen sincs náluk kép. Nem mondhatom, hogy nincs oltárképük, mert a református templomokban nincs is oltár, hanem helyette az úgynevezett úrasztala van.

[01:02:50](#)

Az úrasztala név az arra utal, hogy ez tényleg egy egyszerű asztal, és azért úr asztala, mert amikor úrvacsoráznak a reformátusok, a lelkész erre teszi rá a szükséges kellékeket, itt történik meg a szertartás, és amikor a hívők úrvacsoráznak, e köré az asztal köré állnak és így történik meg a két szín alatt náluk ugye az úrvacsorázás. A református templomokban soha nem építették egybe a szószéket és az úrasztalát. Tehát náluk nincs, nem is volt, és nincs is olyan gyakorlat, mint az evangélikusoknál volt.

[01:03:34](#)

A belső teret mindig úgy képezték ki, hogy akár a földszintről akár a karzatokról lehetőleg egyformán jól lehessen látni a középben elhelyezett úrasztalát, a fölötte levő, de soha nem vele egybeépített szószéket és a mellette levő papi padot. Tehát, hogyha egy átlagos református templomba bemegyünk, akkor az a kép fogad bennünket, hogy a hófehérre meszelt falak, a barna padsorok, középben az úrasztala, a szószék és a papi pad.

[01:04:10](#)

Az úrasztalán a reformátusoknál legfeljebb virágok lehetnek, illetve terítő és a Biblia. Feszületet vagy keresztet a reformátusok nem használnak jelképként. Ennek Magyarországon történelmi oka van, ugyanis az elég erőszakos és hosszan tartó ellenreformáció idején a feszület katolikus szimbólumként terjedt el Magyarországon, és a reformátusok egy kicsit, hát túllépve ezen azt mondták, hogy ők nem csak a feszületet nem használják, mert az katolikus jelkép, de még a keresztet se. És ehhez a gyakorlathoz ma is tartják magukat. Ezért van az, hogy a református templomok tornyán sincs sohase kereszt. Hanem vagy egy kakas, vagy egy ilyen leginkább szerintem a buzogányhoz hasonló valami van a templom-.

[01:05:17](#)

Beszélő 2: Csillag.

[01:05:18](#)

Giczi Zsolt: Igen, rögtön mondom, hogy miért olyan, mint a buzogány. Tehát a kakas az ugye azt szimbolizálja, ahogy a kakas köszönti a felkelő napot, úgy a hívők várják Jézust, és a templomban hallgatják az ő igéjét és köszöntik az úrvacsorában jelképezett Jézust, mert az úrvacsora a reformátusoknál csak jelkép. Az a buzogányszerű valami pedig az így van, az a betlehemi csillagot akarja ábrázolni, és így Jézusnak a szimbóluma. Hogyha Szegeden megnézik a Kálvin téri református templomot, annak a tornyán egy kakas van, a Honvéd térinek a tornyán pedig egy ilyen csillag.

[01:06:06](#)

Na, most azért az egyszerű nép igyekezett egy kicsit változatosabbá tenni a templombelsőt a reformátusoknál is, és ezért különösen a falusi templomokban vagy festette a kardotokat vagy a padosorokat, vagy fafaragással díszítette. De itt is azt figyelembe kellett venni, hogy emberi ábrázolás nem lehetséges a református templomban. Tehát különféle növényi ábrák vagy geometriai ábrák, amik leggyakrabban az ilyen festményeken vagy fafaragásokon rajta vannak. Nagyon szépek különösen a baranyai és a Felső-Tisza-vidéki falusi templomok, amelyeket így díszítettek belülről. Én azt tapasztaltam, hogy a városi református templomokban sokkal ritkább az ilyen díszítés, mint a falusiakban.

[01:07:03](#)

Viszont mindenhol elterjedt gyakorlat az, hogy az úrasztali terítőt meg a szószéknek a terítőjét, azt népi hímzéssel díszítik, meg az úrvacsorához használatos terítőt is. Na, most a 20. században főleg az első világháború után épült református templomoknál egy kicsit már ebből a szigorú szemléletmóddal engedtek, és ott némánynál megengedték, hogy színes üvegablakon különféle ábrázolások legyenek. De ott se lehet emberi alakot, maximum állatot lehet rajta ábrázolni, ha a Honvéd téri templomba bementek itt Szegeden, akkor annak a nagy üvegablakain például a betlehemi csillag van, a mózesi kőtáblák, aztán a szarvas, amelyik a folyó vízből iszik. Ugye a reformátusok egyik leghíresebb éneke is erről szól, ahol a szarvas és az élővíz, a folyóvíz az jelképezi az embereket, akik az igére vágyakoznak.

[01:08:13](#)

A zsidó istentiszteleti helyekről szeretnék még beszélni. Rögtön az elején szeretném felhívni a figyelmeteket egy általános rossz szóhasználatra. Sokan mondják azt a zsidó istentiszteleti helyekre, hogy azok a zsidó templomok. Ez teljesen rossz. Azok a zsinagógák. Csak azt mondhatjuk helyesen rájuk, hogy zsinagógák. A zsinagóga szó a görög szünagógé szóból származik, a szünagógé görög szó magyarul azt jelenti, hogy gyülekezet. Tehát szünagógé, gyülekezet.

[01:08:58](#)

Na, most maguk a zsidók is gyakran elkövetik ezt a helytelen szóhasználatot, főleg a neológ zsidók. Tehát azok a zsidók, akik hajlamosabbak az asszimilációra, és talán azért is, hogy még az elnevezésekben is próbáljanak alkalmazkodni a keresztény többséghez, azt mondják, hogy zsidó templom. Például Budapesten is van egy olyan zsinagóga, amit ők maguk is, a zsidók úgy hívnak, hogy hősök emléktemploma vagy hősök temploma.

[01:09:30](#)

Ez 1931-ben épült az első világháború zsidó áldozatainak az emlékére. De két ok miatt is téves és rossz az, amikor azt mondják, hogy zsidó templom. Az egyik az, hogy a zsinagógáknak nem ugyanaz a funkciójuk a zsidó istentiszteleti életben, mint a templomoknak a keresztényeknél.

[01:09:53](#)

A másik pedig egy történelmi tény. A bibliából tudjuk, hogy a zsidóságnak a történetében egyetlen egy temploma volt. Az ószövetség leírja, hogy Isten parancsot adott Salamonnak, hogy építse fel a jeruzsálemi templomot. Az valóban templom volt, a salamoni templom. És ameddig az létezett, addig a zsidóságnak volt egyetlen egy temploma. És akik nem Jeruzsálemben laktak abban az időben, zsidók, azok akkor is zsinagógákat építettek maguknak, mert több templom nem volt.

[01:10:35](#)

Ezt a templomot többek között az is megkülönböztette a zsinagógáktól, hogy olyan szertartások voltak ebben a templomban, amit zsinagógában nem lehetett elvégezni. Tehát csak a jeruzsálemi templomban mutattak be áldozatot, amikor létezett a jeruzsálemi templom. Zsinagógában soha nem áldoztak semmit, se véres áldozatot, se [...] áldozatot, se semmilyen más áldozatot istennek, mert azt csak a jeruzsálemi templomban szabadott megtenni.

[01:11:07](#)

Most a jeruzsálemi templomot Krisztus után 70-ben, amikor elfoglalták a várost a római légiók, elpusztították. És attól kezdve nem volt és ma sincs a zsidóságnak temploma. Nem építették újjá, és ma Jeruzsálemben csak ennek a templomnak a helyét lehet látni, amit ugye úgy hívnak, hogy a Templom-hegy, és annak az építménye, amit ma láthatunk, az a valamikori salamoni templomnak az alapzata. Ennek az alakzatnak az egyik oldalfala ma a híres Siratófal, ahová elzarándokolnak a zsidók a világ minden részéből.

[01:11:55](#)

Tehát amióta elpusztult a jeruzsálemi templom, nincs zsidó templom, és az ortodox zsidók azt mondják, hogy nem is szabad arra törekedni idő előtt, hogy újjáépítsék a jeruzsálemi templomot. Merthogy a jeruzsálemi templom csak akkor épülhet újjá, amikor eljön a messiás,

a zsidók messiása. És azok az emberek, az ortodox zsidók véleménye szerint, akik erőszakkal isteni utasítás hiányában újra akarnák építeni a templomot, Isten akaratát sértenék meg. Tehát éppen úgy helytelen a zsinagógákat zsidó templomnak nevezni, mint ahogy például a rabbikat se mondhatjuk papoknak.

[01:12:45](#)

A zsinagógák belső díszítésében a zsidók nagyon szigorúan ragaszkodnak az első és a második parancsolathoz, tehát emberi ábrázolás soha nincs a zsinagógában. Az állati ábrázolás az csak akkor lehet, ha az állat az ókori Izrael valamelyik törzsét jelképezi, erről majd a végén beszélni fogok, felsorolom, hogy mik voltak ezek a törzsi jelképek.

[01:13:15](#)

A belső díszítés a zsinagógákban tehát általában növényi minta vagy geometriai minta, és szobrok sincsenek soha a zsinagógákban. Nemcsak képek, emberi alakot ábrázoló képek, de szobrok sincsenek. Esetleg reliefek lehetnek, de ezek is általában az oszlopok felső részén vannak elhelyezve. Érdekes példája a zsinagógák díszítésének a szegedi új zsinagóga, amiben, hogyha voltatok, vagy hogyha bementek és felnéztek a kupolába, akkor a csillagos égbolt ábrázolását láthatjátok. Tehát mély kék színű, maga a kupola és rajta aranyszínű csillagok vannak, és a kupola csúcsán pedig a nap sugarai láthatók.

[01:14:07](#)

A zsinagógák egyik legfontosabb berendezési tárgya a tóraszekrény vagy frigyszekrény. Ez mindig a zsinagóga fő helyén van elhelyezve, és hát attól függően, hogy a zsinagóga milyen méretű, előfordulhat, hogy csak egy egészen kicsi, valóban kis fülke, kis szekrényke, de lehet három-négy méteres magasságú, nagy, szinte kis belső építmény a zsinagógában. A nevét a tóraszekrény vagy frigyszekrény arról kapta, hogy itt őrzik a zsidók szent iratát, a Tórát, és amikor szertartások vannak a zsinagógában, akkor ezt a Tórát, a tóratekerceszt kiveszik a tóraszekrényből és elhelyezik az előtte levő Tóra-olvasó asztalon.

[01:15:05](#)

Ugye tegnap mondtam, hogy a szombati szertartás egy nagyon fontos része a Tóra olvasás, ötvennégy részre osztották fel a Tórát, és szombatonként egy vagy két úgynevezett heti szakaszt felolvasnak belőle a zsinagógában úgy, hogy egy év leforgása alatt a teljes Tórát végig olvassák. A frigyszekrénynek vagy tóraszekrénynek mindig kétszárnyú ajtaja van, amit nemes fából készítenek, és amikor nincs szertartás a zsinagógában, akkor bezárják ezt az ajtót és elé még elhúznak egy függönyt is.

[01:15:44](#)

Az utolsó fénymásolaton, ott egy ilyen nyitott tóraszekrényt láthattok éppen, és belül talán látható, hogy a baldachinos rész alatt vannak, nem is csak egy, hanem több tóratekerces.

Tudniillik egy zsinagóga annál tekintélyesebb, annál híresebb, minél több értékes tóratekercset őriznek a frigyszekrényében vagy tóraszekrényében. A szegedi új zsinagógában például tizennyolcat őriznek.

[01:16:16](#)

Most hogyha visszalapoztok a római II-es lapra, ahol ezek a szimbólumok vannak, ott a harmadik sorban láthattok-, az van a sor elejére írva, hogy ószövetségi szimbólumok, de azok tulajdonképpen a zsidóság szimbólumai. A negyedik rajz az egy ilyen tóratekercs. Tehát a hagyományos ókori formában két rúdra felfeszített pergamenből készült alapra írják rá a Tórának a szövegét, és ugye úgy olvassák, hogy ezt a két rudat forgatják.

[01:16:58](#)

Ide az van írva, hogy *pentateuch*. Ez nem más, mint a Tóra, ez ugye héber szó, görög nevének a latinosan torzított változata. Tehát a Tórát héber szó és görögül úgy hívják, hogy *pentáteukhos*, ez öt részes könyv tekercset jelent. Tehát, ugye mert öt könyvből áll, Mózes öt könyvéből a Tóra. És ennek a latinos változata az, hogy *pentateuch*.

[01:17:40](#)

Nagyon ősi zsidó jelkép, amelyik mindig megtalálható a zsinagógákban az úgynevezett Magén Dávid. A Magén Dávid magyarul azt jelenti, hogy Dávid pajzsa. A harmadik sorban a legutolsó rajz, Dávid-csillagnak is szokták nevezni. Tehát két egyenlő szárú háromszög egymásra helyezve ez a Magén Dávid, Dávid pajzsa. Eredetileg egy mágikus amulett volt Babilonban. A zsidók átvették, és annyira sajátjuknak tekintik ma már, hogy például Izrael zászlajában is egy kék színű ilyen Magén Dávid van.

[01:18:24](#)

Szintén ősi zsidó jelkép a hétágú lámpást tartó, a menóra. Itt a legelső rajz ilyen, alul oda van írva „menóra” és rosszul fordították le, mert ez nem gyertyatartó. A menóra szó magyarul azt jelenti, hogy lámpás. Nem is lehetett gyertyatartó az ókorban, mert akkor még nem használtak gyertyákat, csak lámpásokat meg mécseket, és ennek a hét ágnak a tetejére egy-egy lámpást helyeztek el, ezért lett a neve menóra lámpás. A lámpásoknak a tartója. Most arról, hogy miért hét ága van, és mit ábrázol ez a hét ág, arról eltérő vélemények vannak.

[01:19:07](#)

Az egyik vélemény azt mondja, hogy a hét napjait szimbolizálja. A másik szerint viszont az ókorban ismert hét bolygót. Menóra az mindig van a zsinagógákban. De elképzelhető, és ez gyakori, de nem kötelező, hogy nyolc-, tehát nem hétágú, hanem nyolcágú lámpástartót vagy, hát, ahogy manapság már mondják, gyertyatartót láthattok a zsinagógai jelképek között.

[01:19:43](#)

Ez egy zsidó ünnephez, a Hanukához kapcsolódik. Hanukkah. Egy nagyon szép legenda van a zsidó vallásban a Hanuka ünnepéről. Eszerint még az ókorban, amikor létezett a jeruzsálemi templom, egyszer a templomban világításra használt olajhoz a pogányok értek hozzá, és ezzel megszenteltelenítették az olajat. Most, hogy ennek a súlyosságát értsük, el kell mondani, hogy a zsidóság nagyon szigorú szabályokat írt elő, hogy az Úrnak, tehát Istennek szentelt dolgokat ki érintheti meg.

[01:20:22](#)

Nem érinthette meg még csak bármelyik átlagos zsidó ember se, hanem csak az erre kijelölt Lévi törzséből származó emberek, a leviták. Ugyanis a Biblia leírása szerint Isten őket jelölte ki arra, Lévit és leszármazottait, hogy Istent szolgálják, és a különféle vallási szertartásokat elvégezzék.

[01:20:46](#)

Tehát, hogyha Lévi leszármazottain kívül bárki hozzáért az Istennek szentelt tárgyakhoz, akkor azok-, úgy mondták az ókorban a zsidók, hogy tisztátalanná lettek, tehát szentségtörés történt, és nem szabadott felhasználni az eredeti célra. Hogyha értéktelenebb, könnyen pótolható tárgyról volt szó, akkor meg kellett semmisíteni, ha pedig értékes tárgyról, akkor bonyolult liturgikus szertartással kellett megtisztítani.

[01:21:19](#)

Na, most egyszer az történt, hogy hát pogányok férköztek hozzá ehhez az olajhoz, tehát az tisztátalanná vált, nem szabadott az előírások értelmében felhasználni. Igen ám, de az is előírás volt, hogy a templomban, a salamoni templomban mindig égnie kell a menórán a lámpásoknak. És nem volt több olajuk. Csak egy napra való olajunk volt, és a leviták nagy dilemmában voltak, hogy most mit csináljanak, mert akkor is megsértik Istent, és a büntetését várhatják, ha felhasználják ezt a tisztátalan olajat, meg akkor is, hogyha nem használják fel, mert hirtelen nem tudnak olajat beszerezni, és akkor ki fog aludni a fény a templomban.

[01:22:05](#)

Hát úgy gondolták, hogy ők mégis azt a megoldást választják, hogy nem öntik bele az olajat a lámpásokba és lesz, ami lesz. És a legenda szerint ekkor csoda történt, mert az egy napra elegendő olaj nyolc napig égett a menóra lámpásaiban, és azalatt már tudtak új olajat, megfelelő olajat beszerezni, így nem történt semmilyen szentségtörés, és nem történt semmi baj. Most ennek a nyolc napnak az emlékére készülnek a hanukai gyertyatartók nyolc ággal, és ennek az eseménynek az emlékünnepe a Hanuka.

[01:22:47](#)

A zsinagógai jelképek között szerepel nagyon gyakran a két mózesi kőtábla. A Bibliából tudjuk, hogy a Sínai hegyről Mózes kőtáblára vésve hozta le a tízparancsolatot. Itt az újtestamentumi jelképek között a harmadik ilyen rajz, ami a kőtáblákat ábrázolja. Biztos ismerős mindenkinek, mert a katolikus meg más keresztény templomokban is gyakran szerepel ez a jelkép, ez a jellegzetesen félkörívesen lekerekített, egymáshoz támaszkodó két kőtábla. Csak az a különbség a keresztény templomokban ábrázolt mózesi kőtáblák meg a zsinagógában ábrázolt mózesi kőtáblák között, hogy a keresztény templomokban mindig római számmal jelölik a parancsolatokat. Itt is úgy van megrajzolva, a zsidók pedig mindig a parancsolatok héber szövegének a kezdőbetűjével jelölik. Tehát a héber betűvel, amivel kezdődik az a parancsolat.

[01:23:54](#)

És ezen kívül az ő mózesi kőtáblaábrázolásaikon mindig egyenlő arányban van elosztva a tíz parancsolat, tehát öt-öt a két kőtáblán. A keresztényeknél, pedig vagy úgy, ahogy itt, itt ugye az, hogy az egyiken az első négy, aztán a többi, vagy pedig úgy, hogy az első három, mert az az ember és az Isten viszonyára vonatkozó parancsolat, az első három, és a másik hét pedig a másik kőtáblán, mert az pedig az emberek egymás közötti viszonyára vonatkozó parancsolat. Az ötödik rajz ebben a sorban a kapufélfa és alá van írva, hogy Pészah. Ez a kapufélfa az egyik legnagyobb zsidó ünnepnek, a Pészahnak a jelképe, ez az Egyiptomból való kivonulás emlékűnepe.

[01:24:57](#)

A Biblia leírja, hogy mielőtt Mózes a zsidókat kivezette Egyiptomból, Isten tíz csapással sújtotta az egyiptomiakat. A tizedik, az utolsó csapás volt, amikor az Úr angyala megölte az egyiptomiak elsőszülöttjeit. Na, most hogy a zsidó elsőszülöttek ne pusztuljanak el, Isten azt a parancsot adta Mózesen keresztül a zsidóknak, hogy este, mielőtt besötétedik, vágjanak le egy bárányt, a húsát fogyasszák el, a véré pedig a ház kapufélfájára kenjék rá, így jelöljék meg a házat. És éjjel, amikor az Úr angyala végigmegy Egyiptomon, azokba a házakba nem megy be, amelyeknek a kapufélfája így meg van jelölve, ott nem öli meg az első szülöttest, így megmenekülnek a zsidók elsőszülöttjei. És a Biblia leírása szerint így is történt, és amikor ez a tizedik csapás lezajlott, akkor vonultak ki a zsidók Egyiptomból. És azóta is ennek az ünnepnek, ennek az emlékűnnepének, a Pészahnak a jelképe ez a kapufélfa.

[01:26:07](#)

Van ott még egy tizenkétágú csillag is, alá van írva, hogy Izrael tizenkét törzsét jelképezi, de ahogy már mondtam, Izrael tizenkét törzsének az ókorban **[megszakad a felvétel]** [...] dárdával ékesített pajzs. Lévi törzséé egy kéz leöntő kancsó. Ez arra utal ugye, hogy a Lévi leszármazottai végezték a szertartásokat, és ott rituálisan meg kellett tisztulniuk. Júda törzsének a szimbóluma az oroszlán, tehát oroszlánábrázolás lehet zsinagógában, és akkor olyankor mindig Júdára utal. Zebulon törzséé a hajó. Jiszacháré – Jiszachár, úgy van írva - a számár. És ez kivételesen nem a butaságukat jelképezte, hanem a kitartásukat, a teherbírásukat.

[01:27:20](#)

Dán törzsének a jelképe a kígyó vagy mérleg. Gád törzséé sátorábr. Asér törzséé búzakaralász vagy kenyér. Naftáli törzséé a szarvas. József törzséé szőlőtő vagy pálmafa. És végül Benjáminé a farkas. Befejezésül annyit szeretnék még mondani, hogy a magyarországi kis keresztény vallási közösségek, illetve szekták jelképrendszeréről nem is beszélhetünk, mert nincs saját jelképrendszerük. A baptisták és a metodisták ugyan átveszik a kereszt jelképének az alkalmazását a történelmi egyházaktól, tehát baptista és metodista imaházban lehet kereszt, de a többi vallásos közösség és szekta már ezt sem használja. Tehát semmilyen jelképet, semmilyen ábrázolást nem tőrnék meg az imaházukban.

[01:29:13](#)

Jehova tanúi például egyenesen azt mondják a keresztől, hogy az a Sátán szimbóluma. Nemcsak fordítva, ahogy a sátánisták néha szokták ábrázolni vagy használni, hanem normális formájában is. És a Jehova tanúi azt mondják, hogy Jézust nem is keresztben végezték ki, hanem egy kínzó cölöpön, tehát nem keresztre feszítették, hanem felkötötték egy kínzó cölöpre és úgy halt meg.

[01:29:41](#)

Ennyi lett volna, amit szerettem volna elmondani a mai alkalommal, és néhány könyvet megint hadd ajánljak a figyelmetekbe, hogyha ez a téma érdekel még benneteket. Az első egy Gerő László szerkesztette, *Magyarországi zsinagógák*. És ezt oda is adom körbe, mert két képet kijelöltem belőle. Az egyikben a szegedi zsinagóga belseje van, a másikon pedig a Dohány utcai budapesti zsinagóga belseje. Aztán szintén zsidó emlékekről készült Orbán Ferenc, *Magyarország zsidó emlékei nevezetességei*. Tehát ebben nemcsak a zsinagógák vannak leírva, hanem az összes zsidó emlékhely Magyarországon.

[01:30:37](#)

Kérdő 4: Hányban adták ezt ki? Mert a többi az megvan a könyvtárban, de ezt nem [...]

[01:30:41](#)

Giczi Zsolt: '91-ben, 1991-be. Általában a keresztény művészetről, szimbólumokról szól, ezt *A keresztény művészet lexikonát* ajánlom nektek, Jutta Seibert szerkesztette. *A keresztény művészet lexikona*. Tehát címszavakban nagyon sok érdekes dolog olvasható benne, tehát például az attribútumokról is.

[01:31:20](#)

Aztán Wellner István w betűvel, *Kalauz Európa vallási emlékeinek megtekintéséhez*. És esetleg hogyha valakit érdekel a katolikus liturgia, azt a könyvet nem tudtam elhozni magammal, de Verbényi István, Arató Miklós, *Liturgikus lexikon* című könyvét ajánlom, amibe

tehát csak a katolikus liturgiára vonatkozó ismeretek vannak. Köszönöm szépen a figyelmeteket, és ha valakinek valamilyen kérdése van akár a mai témával, akár a tegnappal kapcsolatban, akkor szívesen megpróbálok rá válaszolni. Igen?

[01:32:25](#)

Kérdező 5: Én azt szeretném megkérdezni, hogy ez a Hanuka ez mikor van a zsidóknál?

[01:32:29](#)

Giczi Zsolt: Valamikor most. Tegnap mondtam, hogy magukat a napokat is máshogy számolják, tehát este kezdődik náluk a nap, meg az időszámításunk is más. Tehát nem akkor kezdődik a zsidó újév, amikor nálunk az újév, hanem egy másik alkalommal, még a hónapoknak is más nevei vannak, és azok a hónapok sem úgy kezdődnek, mint nálunk.

[01:32:53](#)

Tehát, hogy nem március elsején kezdődik, mondjuk egy zsidó hónap, aminek más neve van és valamikor most, karácsony környékén van a Hanuka, de az úgy mozog. Mozog, és azt is megmondom, hogy miért gondolom, hogy most van Hanuka. Tegnap mondtam a vallásos zsidókról, hogy otthon, az otthonukban legalább annyi szertartást elvégeznek, mint a zsinagógában.

[01:33:22](#)

És Hanuka ünnepén, Magyarországon szokás az, hogy ilyen nyolcágú gyertyatartót kitesznek a zsidó otthonok ablakába, ami most már nagyon gyakran olyan, hogy egy ilyen háromszögformára vannak most már lámpák rátéve, nyolc darab lámpa. És most az egyik ablakban láttam egy ilyen lámpát, tehát ebből tudom azt következtetni, hogy valamikor most van Hanuka. Utána kellene nézni a zsinagógai naptárba, hogy mikorra esik pontosan.

[01:34:01](#)

Erdélyi Ágnes: Hát Zsolt, nagyon-nagyon köszönjük az előadást, nemcsak mint idegenvezető, [...] nem tudom mondani, hanem egyáltalán, ezek nagyon fontos dolgok. Ennyire koncentráltan és rendszerezve hallani, köszönjük tényleg, ez nagy kincs nekünk. A könyvekről, amit a Zsolt ajánlott, a kollégiumi könyvtárban azt hiszem, mind megvan, kivéve a *Magyarországi zsidó emlékei*, de ezt beszerezzük. És fölhívnám a figyelmet, hogy a Sík Sándor könyvesboltban ehhez, illetve ezekhez a témákhoz kapcsolódóan nagyon gazdag irodalom van. Olyan helyen, ahol az ember nem mindig fordul meg, tehát amikor bemegyünk jobbra egy kicsit eldugva, kerülni kell, ott érdemes szétnézni.

[01:34:54](#)

Nos tehát a tanfolyamról pedig annyit, hogy most e félévet befejeztük, remélem, hogy az előadások [...] szolgált. Következő találkozásunk február első csütörtökén. Tehát attól számítva, hogy megkezdődik az egyetem, az első csütörtökön minden különösebb értesítés nélkül találkozunk. Mindenkinek nagyon szép ünnepeket kívánunk.

[01:35:22](#)

Giczi Zsolt: És én pedig köszönöm, hogy eljöhettek és meghallgattatok.